

1. Säkra upp att den strategiska planen går mot lönsamhet

I uppdraget ingår att analysera förändringar av strategisk plan som kan bidra till ökad lönsamhet i primärproduktionen. För många lantbruk är stöd och ersättningar en viktig del av företagets omsättning. Den senaste tiden har präglats av ekonomisk oro i primärproduktionen på grund av den höga inflationen som lett till ökade kostnader för insatsvaror bland annat med anledning av den svaga kronkursen. På så vis har gapet mellan kostnaderna och ersättningsnivåerna ökat. För direktstöden i pelare 1, som sätts i euro, har valutaförändringen emellertid balanserat upp de högre kostnaderna och effekten av inflationen.

I arbetet med att ta fram den ursprungliga strategiska planen var lönsamheten i jordbruket något som präglade utformningen av villkor och regler för de stöd och ersättningar som föreslogs. Eftersom vi ännu inte har kunnat se eller utvärdera resultaten av stöd och ersättningar har vi nu valt att endast titta på de omvärldsförutsättningar som förändrats t.ex. vad gäller inflation.

Jordbruksverket konstaterar att flertalet ersättningsnivåer, enhetskostnader och stödtak delvis har urholkats på grund av förändringar i framför allt inflationen som pågått sedan den strategiska planen togs fram. Ersättningsnivåerna, enhetskostnaderna och stödtaken som togs fram innebär att de som söker stöden och ersättningarna i dagsläget inte får lika hög ersättning som det var tänkt. Detta kan påverka företagets lönsamhet negativt och riskerar en lägre anslutning till stöden och ersättningarna och därmed en lägre måluppfyllelse.

Jordbrukets sårbarhet och svaga lönsamhetsutveckling kan motivera en anpassning av ersättningsnivåerna som en engångsåtgärd. En kontinuerlig justering av stödnivåerna i takt med förändrade prisnivåer eller lönsamhet bör dock undvikas då det skulle riskera att bli inflationsdrivande och dessutom leda till mindre förutsägbara stöd och större osäkerhet för lantbrukarna.

Effekter av inflation och valutaförändringar

Inflationen har gått från att ligga under 2 procent åren 2012–2020 till att ligga på 3,9 procent år 2021 och 12,3 procent år 2022. Det senaste inflationsmättet för i år (september) visar att inflationen nu ligger på 6,5 procent. Detta har påverkat lantbrukets kostnader som har skjutit i höjden. Framförallt har kostnader för drivmedel, växtnäring och byggmaterial ökat. Även räntehöjningarna har påverkat lantbrukets kostnader. Styrräntan är nu 4 procent och fler räntehöjningar antas

komma under nästa år. Därtill kommer lönekostnaderna för lantarbetare att öka då vi från och med den 1 juli 2023 har ett nytt tvåårigt löneavtal på 7,4 procent.

Den ekonomiska utvecklingen har också bidragit till att den svenska kronan under de senaste tre åren har försvagats gentemot euron. Detta påverkar direktstöden i pelare 1 eftersom de bestäms i euro. Stöden har alltså fått ett högre värde nu när svenska kronan har sjunkit i värde gentemot euron.

Ersättningar och stöd i pelare 2 som har fastställda belopp i svenska kronor har inte balanserats upp genom växelkursen. Inflationen har istället urholkat en del av stöden, som därför har blivit mindre värda. Samtidigt har kostnaderna för lantbrukarna stigit. På så vis har gapet mellan kostnaderna och stödbeloppen ökat.

Nivån på ersättningarna i strategiska planen har beslutats med avsikt att kompensera den som vidtar åtgärderna för kostnaderna som uppstår i samband med åtgärden. Det finns en bakomliggande kalkyl som ersättningsnivån förhåller sig till. Ersättningsnivåerna i den strategiska planen ligger i de flesta fall inte på full kostnadstäckning, och når därmed inte upp till den maximala ersättningsnivån enligt kalkylen. Kostnadstäckningen varierar mellan de olika stöden och ersättningarna. Kalkylerna togs fram under 2020–2021 och prisläget har sedan dess förändrats radikalt. Om kalkylerna uppdateras med aktuella priser skulle kostnaderna vara högre på grund av inflation och kostnadsökningar.

För att se effekten av inflationen har vi justerat kostnadsposterna i kalkylerna och därmed räknat fram en ny maximal ersättningsnivå. Vi har valt att se över stöd och ersättningar som är budgetmässigt stora. Vi har valt en miljöersättning, en ettårig miljöersättning, en djurvälståndersättning och ett investeringsstöd på grund av att kalkylernas kostnadsposter skiljer sig åt. Vissa stöd och ersättningar kräver till exempel mycket maskiner medan andra är mer arbetsintensiva. Detta påverkar hur mycket de maximala ersättningsnivåerna ökar för varje stöd och ersättning och innebär att stöd och ersättningar påverkas olika mycket av inflationen och ökade kostnader.

Följande stöd och ersättningar har valts:

- Ersättning för kolinlagring och minskat kväveläckage
- Miljöersättning för betesmarker och slåtterängar
- Djurvälståndersättning för mjölkkor
- Investeringsstödet för ökad konkurrenskraft

Av tidsskäl har vi inte sett över kalkylerna för något projektstöd, men självklart påverkas även dessa stöd av inflationen och ökade kostnader. Särskilt värt att nämna är stöd till Leader där det både leder till färre antal projekt och påverkar driftskostnader för leaderområdena. Driftskostnader innefattar bland annat löner och lokaler för att kunna genomföra lokala utvecklingsstrategier. Driften beräknas

utifrån tilldelad budget och får vara max 25 procent av tilldelad budget till leaderområdet.

En eventuell höjning av stödtak eller kostnadsschabloner inom projekt- och investeringsstöd innebär allt annat lika att färre antal projekt och investeringar kan beslutas och därmed blir det svårare att nå uppsatta mål inom en given budgetram.

Ersättning för kolinlagring och minskat kväveläckage

Ersättning för kolinlagring och minskat kväveläckage är en miljöersättning i pelare 1. Ersättningsnivån eller enhetsbeloppet som det också kallas är inte fastställt för direktstöden i den strategiska planen. I planen finns ett planerat enhetsbelopp som är det värde som förväntas betalas ut för varje hektar eller djur. Förutom det planerade enhetsbeloppet finns även ett planerat minimi- respektive maximienhetsbelopp. Varje år fattas beslut om storleken på enhetsbeloppen för respektive direktstöd och beloppen måste hamna inom intervallet som nämns ovan. Enhetsbeloppen kan alltså variera mellan år beroende på växelkurs och anslutning. Observera att maximienhetsbeloppet inte är detsamma som den maximala ersättningsnivån enligt kalkyl.

Programkursen för stöd och ersättningar i pelare 1 är 10,17 kronor per euro. Den fastställda eurokursen för 2023 års utbetalningar är 11,5325 kronor. Det skiljer alltså 13 procent mellan programkursen och den fastställda kursen för 2023 års utbetalningar.

Ersättningen för kolinlagring och minskat kväveläckage är uppdelad på tre olika åtgärder, kolinlagring för mellangröda, fånggröda för minskat kväveläckage och vårbearbetning för minskat kväveläckage. I kalkylerna framgår den maximala ersättningsnivån för respektive åtgärd, vilken bygger på kostnadsposter för att uppfylla villkoren för att få ersättningen. I denna ersättning ingår kostnader för arbetsinsatser, olika typer av maskiner samt förlorad intäkt på grund av mindre avkastning.

I tabell 1 framgår de maximala ersättningsnivåerna i kronor enligt den strategiska planen.

För att se hur inflationen har påverkat kalkylerna har vi sett över samtliga kostnadsposter som ingår. Inflationen har medfört att maskinkostnaderna och arbetskostnaderna har ökat, men framförallt att kostnaden för den förlorade skörden har ökat. Efter en justering för de ändrade kostnaderna är den maximala ersättningsnivån för respektive åtgärd enligt tabell 1 nedan. Den maximala ersättningsnivån för fånggröda har ökat med 10 procent, för mellangröda 5 procent och för vårbearbetning 32 procent.

Tabell 1. Ersättningsnivå enligt strategisk plan samt inflationsjusterad ersättningsnivå.

Åtgärd	Maximal ersättningsnivå, (enligt den strategiska planen)	Maximal ersättningsnivå, (inklusive beräknad inflationjustering)
Fånggröda	1 612 kr/ha	1 775 kr/ha
Mellangröda	1 739 kr/ha	1 820 kr/ha
Vårbearbetning	732 kr/ha	961 kr/ha

Ersättningsnivån för 2023 års utbetalningar beslutades under hösten 2023. Ersättningsnivåerna sätts i euro och framgår i tabell 2. I tabell 2 framgår också ersättningsnivå i kronor framräknad med programkursen respektive utbetalningskursen.

För full kostnadstäckning bör lantbrukarna få utbetalt enligt den inflationsjusterade maximala ersättningsnivån i tabellen ovan. I detta fall kan vi se att förändringen i valutakursen och principen för beräkning av enhetsbelopp (se bilaga 4) påverkat så mycket att lantbrukarna blir ersatta fullt ut för fånggröda (jämför 1 775 kr/ha i tabellen ovan med 1 799 kr/ha i tabellen nedan) medan ersättningsnivån för mellangröda samt vårbearbetning och den inflationsjusterade maximala ersättningsnivån fortfarande skiljer sig åt.

Tabell 2. Ersättningsnivåer i euro (beslutad) samt i kronor framräknad med programkurs respektive utbetalningskurs.

Åtgärd	Ersättningsnivå, euro (beslutad för 2023)	Ersättningsnivå i kronor, valutakurs 10,17 kronor per euro	Ersättningsnivå i kronor, valutakurs 11,53 kronor per euro
Fånggröda	156 euro/ha	1 587 kr/ha	1 799 kr/ha
Mellangröda	113 euro/ha	1 149 kr/ha	1 303 kr/ha
Vårbearbetning	61 euro/ha	620 kr/ha	703 kr/ha

Miljöersättning för betesmarker och slätterängar

Ersättningsnivån för miljöersättningen för betesmarker och slätterängar bygger på en kalkyl som gjordes i samband med framtagandet av den strategiska planen. I kalkylen framgår den maximala ersättningsnivån för respektive odlingsgrupp vilka bygger på flera kostnadsposter som krävs för att uppfylla villkoren för att få ersättningen. För samtliga ersättningar inom pelare 2 finns en fastställd ersättningsnivå i den strategiska planen som ofta är lägre än den maximala ersättningsnivån. Det innebär att lantbrukaren inte alltid får full kostnadstäckning för de villkor som ska uppfyllas i ersättningen.

Den maximala ersättningsnivån för odlingsgruppen allmänna värden är 3 512 kronor per hektar. Den fastställda ersättningsnivån är däremot 1 850 kronor per hektar. Det innebär att lantbrukarna blir ersatta med cirka 53 procent för de åtgärder de gör kopplat till ersättningen. Den maximala ersättningsnivån för odlingsgruppen särskilda värden är 5 209 kronor per hektar medan den fastställa

ersättningsnivån är 3 950 kronor per hektar. Även i denna odlingsgrupp blir inte lantbrukaren fullt ersatt för de åtgärder som genomförs, utan med 76 procent av den maximala ersättningsnivån.

I denna ersättning krävs till största del arbetsinsatser och olika typer av maskiner. Vissa materialkostnader finns också med i kalkylen. Inflationen har medfört att maskinkostnaderna har ökat. För att se över hur inflationen har påverkat kalkylen har vi sett över samtliga kostnadsposter som ingår i kalkylen. Efter en inflationsjustering är den maximala ersättningsnivån för allmänna värden 5 325 kronor per hektar och för särskilda värden 7 454 kronor per hektar. För att lantbrukarna skulle få ersättning med samma procentsats som idag bör ersättningsnivån höjas till 2 711 kronor per hektar för allmänna värden och 5 655 kronor per hektar för särskilda värden (se tabell 3).

Tabell 3. Ersättningsnivåer för betesmarker och slåtterängar.

Odlingsgrupp	Ersättningsnivå (beslutad av regeringskansliet)	Maximal ersättningsnivå (enligt den strategiska planen)	Maximal ersättningsnivå (inklusive beräknad inflationsjustering)
Allmänna värden	1 850 kr/ha	3 512 kr/ha	5 325 kr/ha
Särskilda värden	3 950 kr/ha	5 209 kr/ha	7 454 kr/ha

Ansökningarna för ersättningen kommer i år teckna in i stort sett hela budgeten. Prognosen för hela programperioden är att den totala budgeten för ersättningen kommer att nyttjas. Det innebär att det inte finns utrymme att höja de befintliga ersättningsnivåerna utan tillskott av pengar eller en omfördelning av pengar inom den strategiska planen.

Djurvälfärdsersättning för mjölkkor

Djurvälfärdsersättningen för mjölkkor ingår i pelare 2. Det innebär att lantbrukarna får en ersättning per djurenhet som är beslutad enligt den strategiska planen. Merparten av delarna i kalkylen är kopplade till att köpa tjänster av klövvårdare. Den fastställda ersättningsnivån är 300 kronor per djurenhet. Detta motsvarar 97 procent av den maximala ersättningsnivån. Vid en omräkning av kalkylen är den maximala ersättningsnivån 359 kronor per djurenhet. Det innebär att den maximala ersättningsnivån har ökat med 17 procent och om det skulle vara samma kostnadstäckning som idag bör ersättningsnivån höjas till 348 kronor per djurenhet.

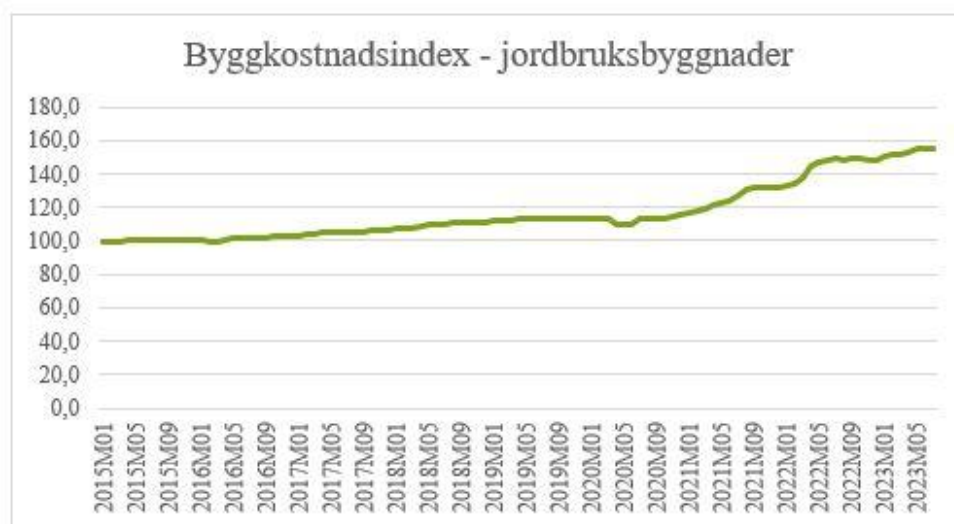
Tabell 4. Ersättningsnivåer för djurvälfärdsersättningen för mjölkkor.

Ersättning	Ersättningsnivå (beslutad av regeringskansliet)	Maximal ersättningsnivå (enligt den strategiska planen)	Maximal ersättningsnivå (inklusive beräknad inflationjustering)
Utökad klövhälsovård för mjölkkor	300 kr/de	307 kr/de	359 kr/de

Ansökningarna för ersättningen uppgår i år till hela budgeten för år 2023. Prognosen för hela programperioden är att hela budgeten för ersättningen kommer att gå åt. Det innebär att det inte finns utrymme att höja de befintliga ersättningsnivåerna utan ytterligare finansiering.

Investeringsstöd för ökad konkurrenskraft

Inom investeringsstödet för delåtgärden *Stallar* används i första hand enhetskostnader, för att beräkna ersättningen till den sökande. Enhetskostnad är kostnaden för att bygga ett stall uttryckt som kr/per djurplats eller kvadratmeter. Dessa kostnader togs fram baserat på den prisnivå som var januari 2021. För byggkostnadsindex (BKI) - jordbruksbyggnader (figur 1) steg kostnaden 16 procent under perioden 2015 till 2020. Från 2021 till 2023 (juli) har kostnaden stigit med 32 procent för att bygga ett stall. Enhetskostnaderna är under samma tidsperiod oförändrade. Detta innebär att den effektiva stödnivån har sjunkit.

Figur 1. Byggkostnadsindex för jordbruksbyggnader

I delåtgärden *Stallar* finns också ett takbelopp. Flera av ansökningarna som redan har kommit in har kostnader som överstiger detta takbelopp. Om enhetskostnaderna skulle höjas med BKI skulle antalet djurplatser för stödtaket sänkas i motsvarande grad för att hamna på stödtaket. Denna effekt är redan synlig

för de som söker stöd enligt faktiska kostnader. Byggkostnaderna har stigit men stödtaket begränsar den faktiska stödandelen.

Givet samma budget så ger en höjning av stödtaket att konkurrensen mellan ansökningarna ökar och att färre projekt får ta del av pengarna. För ansökningar som ligger under nuvarande stödtak ger ett ökat stödtak en kompensation för den ökade byggkostnaden upp till det nya stödtaket.

För flera av de stöd som ingår i projekt- och investeringsstöd finns inga direkta index att hänvisa till och dessa stöd använder faktiska kostnader. Kostnadsökningarna leder till färre beviljade projekt och lägre effektiv stödandel. Genom att färre projekt beviljas stöd och att stödtaket samtidigt är oförändrat finns risk att de uppsatta målen om antal investeringar inte kommer att nås.

Effekten av prisökningen för byggnation varierar för olika sökanden. De ansökningar som ligger över stödtaket, cirka 50 procent av totalt antal ansökningar, kommer att få en sänkt ersättningsnivå. En ansökan som tidigare låg på stödtaksnivån på 8 miljoner kronor kostar efter prisökningar uppskattningsvis 10,6 miljoner kronor. Stödnivån sjunker från 40 procent till 23 procent, det vill säga att stödnivån nära på halveras.

De ansökningar som ligger under stödtaket, cirka 50 procent av totalt antal ansökningar, handlar oftare om- och tillbyggnader och där används faktiska kostnader. Varje ansökan kommer att kosta 32 procent mer vilket innebär att budgeten räcker till 24 procent färre ansökningar.